

Βιώματα και Σκέψεις στην Ιστορία*

DOI στην Αγγλική μετάφραση του άρθρου *Systemic Thinking & Psychotherapy*, 28, 4-7.

<https://doi.org/10.82070/SYST20262802>

*Από ομιλία που έγινε στην εκδήλωση για την παρουσίαση του βιβλίου «Handbook of Online Systemic Therapy, Supervision, and Training» των εκδοτών Maria Borsca και Valeria Pomini

Κάτια Χαραλαμπίκη, Ψυχίατρος- Οικογενειακή ψυχοθεραπεύτρια

Κατ' αρχήν θέλω να πω: Η σχέση μου με τη Maria Borsca και τη Βαλέρι Πομίνι έχει εξελιχθεί σε μεγάλο βάθος. Στην αρχή επαγγελματικά και στη συνέχεια προσωπικά, ανθρώπινα. Παράδειγμα εδώ είναι ότι το 2024, γιορτάζοντας τα 30 χρόνια από την ίδρυση της Μονάδας Οικογενειακής Θεραπείας του Ψ.Ν.Α., στη δική μου ομιλία αναφέρθηκα στο γεγονός ότι σημαντικό στοιχείο της δουλειά μας ήταν η διατήρηση της σχέσης μας με δασκάλους ή συναδέλφους από διάφορες χώρες της European Family Therapy Association. Ανάμεσα σε αυτούς ήταν και η Maria Borsca. Η Βαλέρια Πομίνι, που παραβρέθηκε σε αυτή την εκδήλωση, μιλώντας αναφέρθηκε στην πρώτη (πάλαι ποτέ) συνάντησή της μαζί μου στην Ιταλία και στη σύνδεση που αναπτύχθηκε μεταξύ μας. Ένα συμπέρασμα, εδώ, είναι ότι οι βαθιές ανθρώπινες σχέσεις ορίζουν και την ψυχοθεραπεία αλλά και την ανθρώπινη κοινωνία.

Το δεύτερο που θα επισημάνω. Η έκδοση και προώθηση αυτού του βιβλίου μου δημιούργησε ενοχές. Γιατί; Όπως βλέπουμε στη σημερινή συνάντηση εγώ είμαι τελευταία, αφού με ορίζει το «Χ» και δεν υπάρχουν άλλοι με «Ψ» και «Ω». Αλλά στα αγγλικά είμαι «Ch» και, άρα, εισήλθα πρώτη. Ποιο ήταν το αποτέλεσμα; Εμένα μου ήρθε το βιβλίο στο σπίτι μου δωρεάν, ενώ όλοι οι άλλοι συγγραφείς έπρεπε να το αγοράσουν πληρώνοντας 500 ευρώ. Είναι λοιπόν να μη νοιώθω τύψεις αφού εξελίχθηκα στην τσαρίνα Αικατερίνη ανάμεσα σε ένα λούμπεν προλεταριάτο;

Αλλά μια και αναφερόμαστε σε έκδοση κειμένων, ας αναφερθώ κι εγώ στο περιοδικό που εκδίδουμε, το «Συστημική σκέψη & Ψυχοθεραπεία», στο οποίο υπεύθυνη σύνταξης είμαι εγώ και υπεύθυνος έκδοσης ο Νίκος Μαρκέτος. Και οι δύο υπήρξαμε (και κάποιος είναι ακόμα) διευθυντές στη Μ.Ο.Θ. του Ψ.Ν.Α.

Και, έτσι, θα ξεκινήσω την τωρινή μου παρουσίαση αναφερόμενη στη Μ.Ο.Θ., μέσα από μια πλαισιακή «προϊστορία». Πώς βρέθηκε η Μ.Ο.Θ. στο Παγκράτι, ενώ η «μητέρα» της, το Ψ.Ν.Α., βρισκόταν στο Δαφνί; Η απάντηση, ενώ είναι απλή και σαφής, δημιουργεί σκέψεις και συνειρμούς ηθικούς και πολιτικούς. Λοιπόν: Η οικογένεια ενός ασθενούς που είχε νοσηλευτεί στο Ψ.Ν.Α., όταν αποκαταστάθηκε η υγεία του, χάρισε στο ψυχιατρείο ένα οικόπεδο στο Παγκράτι. Το νοσοκομείο έδωσε το οικόπεδο για αντιπαροχή και πήρε σε ιδιοκτησία του δύο ορόφους (ισόγειο και πρώτο όροφο) που αποτελούνταν από τέσσερα διαμερίσματα. Μάλιστα, κάποια από αυτά είχαν γίνει «δωμάτια βίωσης ασθενών» οι οποίοι είχαν βγει από το νοσοκομείο χωρίς να έχουν πάρει εξιτήριο. Κι εδώ τίθεται ένα πρώτο ερώτημα: Τι είναι εκείνο που ώθησε μια οικογένεια ψυχιατρικού ασθενούς να προβεί σε τέτοια προσφορά; Απλή η απάντηση: Ευγνωμοσύνη. Που σημαίνει ότι το τότε ονομαζόμενο «άσυλο», αθηναϊκό αντίγραφο της περιφημής «Λέρου», κατείχε και μια άλλη πλευρά, αυτή που χαρακτηρίζει το «θεραπευτήριο». Κι αυτό ήταν μια κατάργηση του προηγούμενου (ασυλικού) τίτλου, ο οποίος επικρατούσε και στις ευρείες λαϊκές πεποιθήσεις. Για παράδειγμα, είχα μάθει ότι στην ιδιαίτερη πατρίδα μου, τα Χανιά Κρήτης, όταν ένας ψυχικά ασθενής γινόταν χρόνιος, πήγαιναν και τον «ακουμπούσαν» στο «Δαφνί» ισοβίως και, μάλιστα, χωρίς να γίνονται οικογενειακές επισκέψεις. Του παρείχαν, μέσω Ψ.Ν.Α., το τελευταίο «αντίο».

Αλλά, για να κατανοήσουμε τον ρόλο των συμμετεχόντων, ιατρικά και ψυχοθεραπευτικά στο Ψ.Ν.Α., είναι χρήσιμο να ανατρέξουμε και στη δημιουργία της Μ.Ο.Θ.. Ποιο ήταν το πρώτο όραμα που εκπροσωπούσε η ίδρυσή της; Απλά το ονομάζω το όραμα της «αποασυλοποίησης», της άσκησης ψυχιατρικής με στόχο τη θεραπεία και κοινωνικοποίηση του κάθε πάσχοντα. Και αυτός ο στόχος υλοποιείτο όχι μόνο από αυτήν, αλλά και από άλλες σημαντικές δομές του Ψ.Ν.Α.. αλλά και από κάποιους από τους ονομαζόμενους «κλασικούς» ψυχιάτρους οι οποίοι χαρακτηρίζονταν από εξαιρετικό επαγγελματικό-ιατρικό ήθος. Κι εδώ, θα πρέπει να γίνει μια εκ νέου αναφορά και επεξήγηση κάποιων όρων. Για παράδειγμα, η λέξη «άσυλο», έχει γίνει για μας μια ύβρις, παραπέμπει στις ιατρικές και λοιπές δομές του Μεσαίωνα. Αλλά η ίδια η προέλευση του όρου είναι ακριβώς το αντίθετο: Είναι χώρος που δεν μπορεί να παραβιαστεί (όπως ο αρχαίος ναός της Αθηνάς) και υπάρχουν αντίστοιχες κοινωνικές αναφορές: Οικογενειακό άσυλο, πανεπιστημιακό άσυλο, πολιτικό άσυλο. Επομένως, και το Ψ.Ν.Α. είχε, πιθανόν, τη διπλή σημασία του «ασύλου»: Μια, αρχικώς θετική (προστασία ψυχικά πασχόντων από κοινωνική περιθωριοποίηση και επιθετική αποπομπή) και μια, απολύτως αρνητική («ασυλοποίηση» ανθρώπινων όντων, ήτοι, αποκοπή τους από την οικογένεια, την ιδιαίτερη πατρίδα και το κοινωνικό σύνολο). Ενδιαφέρον έχει και το γεγονός ότι αυτό το ονομαζόμενο «άσυλο», συνεισέφερε στη δημιουργία νέων δομών, όπως η Μ.Ο.Θ., δηλαδή δέχθηκε την οδό που θα οδηγούσε στη βαθμιαία αυτοκατάργησή του.

Και, τώρα, θα εισέλθω στο κεντρικό θέμα της σημερινής μας συζήτησης που είναι «γραφές» (βιβλία, περιοδικά κ.λπ.) αναφερόμενη στο δικό μας περιοδικό (το «Συστημική Σκέψη & Ψυχοθεραπεία»). Θα ξεκινήσω, λέγοντας, ότι τα 27 τεύχη του περιοδικού μας, μάς κάνουν να αναλογιστούμε την εποχή και τους λόγους που οδήγησαν στη δημιουργία του: Ήταν στην καρδιά της οικονομικο-κοινωνικο-πολιτικής κρίσης που πάθθηκε η απόφαση για την ίδρυσή του. Ίσως αυτή να αποτέλεσε μια θεραπευτική (ή αυτοθεραπευτική) μας κίνηση απέναντι στο συλλογικό, πολιτικό και πολιτισμικό τραύμα. Ήταν, ταυτόχρονα, και μια απόπειρα βαθύτερης κατανόησης της ατομικής και συλλογικής

ψυχοπαθολογίας, στους ενήλικους, αλλά και στους εφήβους και στα παιδιά. Η παλινδρόμηση του εξωτερικού πλαισίου είχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο την μη ανάπτυξη των παιδιών, αλλά και την ακόμα μεγαλύτερη παλινδρόμησή τους, παράλληλα με την παλινδρόμηση των ενηλίκων. Ένα κοινό βίωμά μας ήταν ότι «γυρίσαμε πίσω»... Και σ' αυτό έπαιξε μεγάλο ρόλο η αποδιανοητικοποίηση της κοινωνίας, η μείωση της πνευματικότητας, του αναστοχασμού, της βαθύτερης σκέψης, κάτι που επέτεινε τη λειτουργία πρωτόγονων αντανάκλαστικών... Ένα παράδειγμα, εδώ, σήμερα, στην περίπτωση της δεύτερης μεγάλης κρίσης του covid-19, είναι οι ενήλικοι αντιεμβολιαστές (αρνητές εμβολίων) και η όποια επίδραση έχει αυτή η στάση τους στα παιδιά τους, στους συγγενείς, στον κύκλο των γνωστών τους...

Το οικονομικό, πολιτικό, υγειονομικό πλαίσιο, ιδιαίτερα όταν γίνεται σκληρό, άτεγκτο, απάνθρωπο, δεν περικλείεται στον εαυτό του, αλλά διεισδύει παντού, και στο οικογενειακό πλαίσιο, όπου μπορεί να το επιδεινώσει, έως και να το αποδιαρθρώσει. Η παθολογία της κοινωνίας εξελίσσεται σε παθολογία της οικογένειας. Ο κάθε θεραπευτής έχει δικαίωμα να έχει τις δικές του πολιτικές επιλογές. Παρ' όλα αυτά, οι δημοκρατικές και ανθρωπιστικές αξίες είναι αναγκαίες προϋποθέσεις για την εύρυθμη λειτουργία της ψυχοθεραπείας. Είτε μας αρέσει είτε δεν μας αρέσει, κατά τη γνώμη μου, η ψυχοθεραπεία συνδέεται και με τις αξίες της πολιτικής.

Και για να εισέλθουμε στις σημερινές συνθήκες θα αναφερθώ σε δύο γεγονότα που επέδρασαν στη δική μου – στη δική μας πραγματικότητα. Ένα πρώτο είναι η διαγραφή από τα Πανεπιστήμια των λεγόμενων «αιώνιων φοιτητών». Ένα μεγάλο, σημαντικό μέρος της οικογενειακής θεραπείας που κάναμε ήταν με οικογένειες που ένα ή περισσότερα παιδιά τους έμεναν κολλημένα στην τρίτοβάθμια σχολή τους. Και, φυσικά, εξηγήσεις έβγαιναν στη θεραπευτική διαδικασία αναδεικνύοντας τραύματα, οιδιπόδεια συμπλέγματα, αντιθέσεις με κίνδυνο διαζυγίου των γονιών και τόσα άλλα... Και, φυσικά, ένα μεγάλο μέρος αυτών των οικογενειών οδηγείτο σε μια θετική εξέλιξη, με τον «αιώνιο φοιτητή» να παίρνει το πτυχίο του και να λέει «αντίο» στο πανεπιστήμιο. Επομένως, η διαγραφή του είναι μια σκληρή αντι-θεραπευτική πράξη που μπορεί να οδηγήσει σε σοβαρότερα προβλήματα ψυχικής υγείας.

Το δεύτερο είναι ένα συγκλονιστικό γεγονός που μάθαμε από στις ειδήσεις: Όλοι οι ψυχίατροι του δημόσιου τομέα Αττικής, που από 1/2/2004 εφημέρευαν, καλούνται στην αστυνομία για προανάκριση, με κατηγορία «παράβαση καθήκοντος κατ' εξακολούθηση και έκθεση κατά συρροή», μετά από μηνυτήρια αναφορά ενός πρωτοβάθμιου συνδικαλιστικού σωματείου αστυνομικών υπαλλήλων. Ως και η Ελληνική Ψυχιατρική Εταιρεία μιλάει για την έντονη ανησυχία της, καθώς δεκάδες έως εκατοντάδες ψυχίατροι διώκονται, και ζητάει από το Υπουργείο Υγείας Προστασίας του Πολίτη και Δικαιοσύνης να παρέμβουν και να αναλάβουν τις ευθύνες που τους αναλογούν... Για πρώτη φορά αισθάνομαι πανευτυχής που έχω πάρει σύνταξη!

Μετά από αυτά τι άλλο να πούμε όταν διαβάζουμε στα γεγονότα της καθημερινής ζωής, δολοφονίες, σεξουαλικές παρενοχλήσεις, βεντέτες και μαύρες σελίδες του απλού πληθυσμού;

Τέλος, η αμφίδρομη ενσυναίσθηση. Θα ολοκληρώσω την ομιλία μου με έναν τελικό συλλογισμό-πρόταση: Να μοιραστούμε τον πόνο μας. Αυτό το έχω γράψει σε προηγούμενο άρθρο μου για τα «δέκα χρόνια – είκοσι τεύχη του περιοδικού μας» και το επαναλαμβάνω αντιγράφοντάς το σήμερα. Μια παλιά συμμαθήτριά μου μου τηλεφώνησε για να μου ζητήσει φάρμακο για αϋπνίες και να μου εξομολογηθεί πόσο άσχημα αισθάνεται αυτόν τον καιρό... «Γερνάμε» μου λέει («Μαμά γερνάω»... κατά Τάνια Τσανακλίδου). Της έδωσα αγωγή, τη στήριξα, την παρηγόρησα κ.λπ., αλλά ήταν σαν να μου έκανε κι εκείνη ψυχοθεραπεία. Τη σκέφτομαι και νιώθω να συνυπάρχω θεραπευτικά μαζί της... Μ' εκείνη μαζί αισθάνομαι βαθύ το «ανήκειν». Τελικά, είμαστε όλοι άνθρωποι και μας ενώνει η αμοιβαιότητα και *αμφίδρομη ενσυναίσθηση*. Έτσι, ώστε να μπορέσουμε να αντικρύσουμε *μαζί* ένα καλύτερο και πιο υγιεινό τοπίο. Η τελική μας ευχή-ευχές, αλλά και προσπάθεια-αγώνας, είναι μια συνολική (και μέσα από αυτήν και ατομική) επιστροφή στην κανονικότητα. Από το «Ο σώζων εαυτόν σωθήτω» (που είχε πει το Μαντείο των Δελφών στους Έλληνες, σε σχέση με τη μεγάλη εκστρατεία των Περσών) να οδεύσουμε προς το «*σώζομαι, σώζεσαι, σωζόμαστε*»...

Ευχαριστώ